УДК 330.1
DOI: https://doi.org/10.32782/easterneurope.41-2

ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УМОВАХ БЕЗГОТІВКОВОГО СУСПІЛЬСТВА

THE EFFECTIVENESS OF THE FINANCIAL MONITORING SYSTEM IN THE CONDITIONS OF A CASHLESS SOCIETY

Абрамов Ф.В.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної економічної теорії,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Abramov Fedir
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

В даній статті робиться спроба оцінити ефективність системи фінансового моніторингу в умовах безготівкового суспільства. Показано, що використання готівки для здійснення незаконних операцій є лише одним з інструментів, що дозволяють особам, що втягнуті в процес відмивання брудних грошей, вийти з під контролю системи фінансового моніторингу. Визначено, що основними чинниками, що спрощують розробку нових інструментів виходу з під контролю системи фінансового моніторингу, є: невідповідність призначення платежу реально проданому товару; використання загально прийнятого замінника офіційній грошовій одиниці; можливості використовувати незаконні доходи для купівлі товарів на тіньовому ринку. Доведено, що основною вадою системи фінансового моніторингу, є її негнучкість та нездатність ефективно протидіяти новим, раніше невідомим, схемам відмивання брудних грошей.

***Ключові слова*:** *відмивання брудних грошей, формальні правила, ефективність, безготівкове суспільство, система фінансового моніторингу.*

This article attempts to evaluate the effectiveness of the financial monitoring system in the conditions of a cashless society. It is shown that the use of cash to carry out illegal transactions is only one of many tools that allow persons involved in the process of laundering dirty money to escape the control of the financial monitoring system. As a result, focusing on fighting only with this tool will lead not so much to increasing the efficiency of the financial monitoring system, but to the reorientation of persons, engaged in laundering dirty money, to use other mechanisms of bypassing the financial monitoring system. It was determined that the main factors that simplify the development of new tools and mechanisms for getting out of the control of the financial monitoring system and reduce the effectiveness of the formal rules of financial monitoring are: inconsistency of the purpose of payment with the actual sold goods or services provided; the use of a generally accepted substitute for the official monetary unit; opportunities to use illegal/shadow income to buy goods on the shadow market. It is shown that in the case of application of the discrepancy between payment assignment and actual sold goods, the effectiveness of getting out of the control of the financial monitoring system will depend on the correctness of the choice of the accompanying goods. In the case of the use of a generally accepted substitute for the official monetary unit, the effectiveness of getting out of the control of the financial monitoring system will depend on the prevalence of this substitute. It has been proven that the main flaw of the financial monitoring system, which ultimately determines its low level of efficiency, is its inflexibility, not its inability to effectively counteract new, previously unknown, money laundering schemes. As a result, each fundamentally new money laundering scheme will remain operational and invisible to the financial monitoring system until the main mechanisms of its operation are revealed and changes are made to the formal rules of financial monitoring that will make its use impossible.

Keywords: *money laundering, formal rules, efficiency, cashless society, financial monitoring system.*

Постановка проблеми. Сьогодні поширення практики відмивання брудних грошей викликає занепокоєння не лише серед вчених, політиків та громадських діячів але й серед пересічних громадян, чиє занепокоєння стимулює пошуки дієвих механізмів протидії цьому небезпечному явищу. Найбільші сподівання у боротьбі з відмиванням брудних грошей покладається на запровадження системи фінансового моніторингу та охоплення нею як можна більшої категорії фінансових операцій. В той же час, здатність системи фінансового моніторингу виявляти

сумнівні операції та привертати до них увагу правоохоронних органів, змушує осіб, що втягнуті в операції з відмивання брудних грошей шукати можливостей виходу з під контролю системи фінансового моніторингу, що загрожує суттєво зменшити її ефективність. Одним з найбільш поширених шляхів уникнення контролю системи фінансового моніторингу є використання готівки як для здійснення незаконних операцій, так й для накопичення незаконних доходів. Останнє змушує фахівців відповідних галузей шукати не лише заходи протидії відмиванню брудних грошей, але й заходи з підвищення ефективності системи фінансового моніторингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безперечним свідченням актуальності проблеми відмивання брудних грошей є зростаюча кількість досліджень, що присвячена вивченню як наслідків, так й потенційних заходів попередження виникнення та поширення цього небезпечного явища [1–4]. Як окремий інструмент боротьби з відмивання брудних грошей, отриманих внаслідок тіньової діяльності та корупції, можуть розглядатися рекомендації, що висуваються окремими дослідниками, щодо необхідності відмови від використання готівки та переходу до безготівкового суспільства [5; 6]. Подібна точка зору не позбавлена сенсу, адже незважаючи на наявність низки проблем, що стоять на шляху до переходу до безготівкового суспільства [7–10], відмова від використання готівки зробить фінансові операції більш прозорими та доступними для перевірок. Проте успішність застосування заданого інструменту залежить від ефективності системи фінансового моніторингу в умовах безготівкового суспільства. З огляду на вище зазначене, остання проблема набуває важливого значення та вимагає ретельного дослідження.

Постановка завдання. Метою цієї статті є оцінка ефективності системи фінансового моніторингу в умовах безготівкового суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не можна не погодитись з тим, що використання готівки є одним з способів, що дозволяє певній категорії осіб, вийти з під контролю системи фінансового моніторингу. При цьому ефективність останньої буде тим меншою чим більшою буде частка готівкових платежів. Тому очевидно, що перехід до безготівкового суспільства може надійно перекрити даний шлях обходу системи фінансового моніторингу. Проте доцільність цілеспрямованого формування інституційного середовища, що сприяє прискореному переходу до безготівкового суспільства, з метою підвищення ефективності системи фінансового моніторингу, є сумнівною. Адже використання готівки, це неєдиний інструмент, що дозволяє особам, що займаються відмиванням брудних грошей, вийти з під контролю системи фінансового моніторингу чи замаскувати свою злочинну діяльність так, щоб відповідні операції не могли бути розпізнані системою фінансового моніторингу як сумнівні. Тому концентрація на боротьбі лише з одним з інструментів обходу системи фінансового моніторингу матиме наслідком перехід осіб, що займаються відмиванням брудних грошей до використання інших альтернативних інструментів.

Також на ефективність системи фінансового моніторингу може негативно вплинути поширення в даній системі таких небезпечних явищ, як напівформальні правила [11] та корупція [12].

В умовах безготівкового суспільства, високий рівень цільової неефективності формальних правил фінансового моніторингу, в рамках боротьби з виготовленням, розповсюдженням та споживанням заборонених товарів та послуг, також може бути обумовлено наступними причинами:

– невідповідність призначення платежу реально проданому товару чи наданій послузі;

– використання загально прийнятого замінника офіційній грошовій одиниці;

– можливості використовувати незаконні / тіньові доходи для купівлі товарів на тіньовому ринку.

Розглянемо спочатку такий механізм виходу з під контролю системи фінансового моніторингу як завищення ціни супутнього товару.

Одною з найбільших вад системи фінансового моніторингу є те, що система фінансового моніторингу дозволяє відстежити фінансові потоки, проте є абсолютно неспроможною відстежити відповідні зустрічні потоки товарів та послуг. Тобто, система фінансового моніторингу не може встановити чи відповідає заявлене призначення платежу тому товару та в тій кількості, що було передано платнику. Тому для встановлення того чи було насправді передано покупцю відповідний товар необхідні додаткові перевірки. Ще складніше встановити факт надання послуг. Зазначена вада системи фінансового моніторингу відкриває, для продавців заборонених товарів та послуг широкі, можливості для виходу з під контролю системи фінансового моніторингу.

Так продавці заборонених товарів та послуг можуть почати продавати разом з основним забороненим товаром чи послугою певний додатковий, супутній товар або послугу, продаж яких не заборонено законодавством. В даному випадку клієнт купуватиме одночасно два товари, що дозволяє не лише об'єднати два окремі платежі (за основний та супутній товар) в один платіж, але й представити його як оплату лише одного з двох товарів – супутнього товару. Очевидно, що при цьому ціна супутнього товару буде збільшена на ціну основного забороненого товару. Завдяки цьому продавець може продавати заборонені товари та послуги отримуючи

платежі, що не можуть бути визнані системою фінансового моніторингу сумнівними.

Так, наприклад, наркоторгівці, не маючи можливість отримувати готівку за свій товар, можуть відкрити бар в якому будуть продаватися алкогольні напої за завищеними цінами. Проте, кожний покупець, що не викликає підозри бармена, отримує разом з порцією алкоголю, що виступає в якості супутнього товару, й дозу наркотичного засобу, що в даному випадку буде відігравати роль основного товару. В цьому випадку, офіційним призначенням платежу буде оплата придбаних алкогольних напоїв, і цей платіж ні як не може бути розцінений як сумнівний. Більш висока ціна за алкогольні напої також не може викликати підозри, адже ціна аналогічних напоїв в різних барах може суттєво відрізнятися, відбиваючи скоріш не якість товару, а рівень престижності закладу. Таким чином, система фінансового моніторингу виявляється неспроможною викрити діяльність даних наркоторгівців, і для її припинення мають застосовуватися більш традиційні заходи.

Аналогічно, механізмом завищення ціни супутнього товару можуть скористатися й постачальники незаконних інтимних послуг. Через очевидну специфічність бізнесу, постачальниками незаконних інтимних послуг у якості офіційної діяльності також буде обрано надання певних послуг, що передбачають перебування в закладі клієнта протягом певного проміжку часу, або ж передбачають необхідність виїзду співробітниць фірми додому до клієнта. Так, для реалізації подібної схеми, постачальниками незаконних інтимних послуг може бути відкрито косметичний салон де клієнтам разом з косметичними послугами (супутні послуги) будуть також надаватися незаконні інтимні послуги чи клінінгову компанію співробітниці якої можуть не лише прибрати оселю клієнту (супутня послуга), але й надати йому незаконні інтимні послуги. Як й у попередньому випадку, офіційні платежі за супутні послуги не можуть бути визнані системою фінансового моніторингу як сумнівні, бо ціни на послуги як салонів краси так клінінгових компаній також можуть відрізнятися в багато разів в залежності від категорії клієнтів на яких націлені послуги цих компаній.

Навіть рекетири, що кришують дрібних торгівців, можуть, відносно легко перейти на безготівкову оплату своїх “послуг” відкривши охоронну агенцію та замаскувавши, таким чином, свою незаконну діяльність під легальне надання охоронних послуг.

Наведені приклади переконливо демонструють ту легкість з якою злочинці можуть вийти з під контролю системи фінансового моніторингу, навіть не уникаючи використання безготівкових платежів, що в купі з внутрішніми вадами системи фінансового моніторингу робить її застосування для попередження окремих видів незаконної діяльності неефективним та недоцільним [13].

Проте наскільки завищення ціни супутнього товару, як механізм виходу з під контролю системи фінансового моніторингу, загрожуватиме працездатності даної системи? В усіх розглянутих вище прикладах реалізація подібної схеми виходу з під контролю системи фінансового моніторингу призводила до завищення ціни супутнього товару, оскільки його ціна мала включати як ціну самого супутнього товару так й основного товару. Тому поширеність даної схеми буде визначатися, з одного боку, тим наскільки сильно відрізняються ціни на даний товар у різних продавців, а з іншого боку, тим наскільки внаслідок застосовування продавцями даного механізму, здорожують для клієнтів заборонені товари чи послуги.

Очевидно, що продаж супутнього товару за завищеними цінами може привернути небажану увагу збоку фахівців системи фінансового моніторингу чи працівників правоохоронних структур. Тому, однією з вимог, під час вибору супутнього товару, є наявність на ринку широкого діапазону цін на даний товар, що виставляються різними продавцями. За даної умови завищення ціни супутнього товару, з великою ймовірністю залишиться непоміченим.

Крім принципової можливості виходу з під контролю системи фінансового моніторингу, доцільність застосування даного механізму продавцями заборонених товарів та послуг буде визначатися величиною зростання вартості їх послуг. Одною з особливостей укладання угоди з купівлі забороненого товару є високий рівень трансакційний витрат придбання забороненого товару. Дійсно, у випадку викриття факту укладання відповідної угоди на продавця будуть накладені відповідні штрафні санкції. Тому продавці забороненого товару докладатимуть багато зусиль для перевірки надійності своїх клієнтів для мінімізації ризиків викриття та накладання санкцій. Це безумовно призведе до зростання рівня трансакційних витрат продавця забороненого товару. Проте, це також призведе й до зростання рівня трансакційних витрат придбання забороненого товару, що складатимуться, переважно з трансакційних витрат проходження клієнтом перевірки на надійність.

Коли продавець забороненого товару не вдається до завищення ціни супутнього товару загальні витрати клієнта на придбання забороненого товару дорівнюватимуть ціні забороненого товару плюс трансакційні витрати придбання забороненого товару. Якщо ж продавець вдається до завищення ціни супутнього товару його формальна ціна буде дорівнювати реальній ціні самого супутнього товару плюс ціні забороненого товару. У випадку завищення ціни супутнього товару клієнт також зіткнеться з трансакційними витратами проходження перевірки на

надійність. Проте, рівень цих витрат залишатиметься незмінним, адже продавцям внаслідок застосування ними механізму завищення ціни супутнього товару немає потреби проводити додаткові перевірки надійності клієнтів. Тому, у випадку завищення ціни супутнього товару, загальні витрати клієнта на придбання забороненого товару дорівнюватимуть формальній ціні супутнього товару плюс трансакційні витрат проходження клієнтом перевірки на надійність.

Таким чином, якщо обраний продавцем супутній товар споживається одночасно з основним товаром, то застосування продавцем стратегії завищення ціни супутнього товару, для покупця забороненого товару нічого не змінить і його витрати залишаться незмінними. Якщо ж супутній товар є непотрібним покупцеві забороненого товару, то його витрати зростуть на величину реальної ціни супутнього товару. Тому під час вибору супутнього товару перевага має надаватися тим товарам, що, як правило, споживаються одночасно з основним товаром, або товарам чия реальна ціна є незначною порівняно з ціною основного товару. Не виконання цієї умови може призвести до переходу клієнтів до інших продавців даного забороненого товару, що використовують альтернативні механізми виходу з під контролю системи фінансового моніторингу.

Розглянутий механізм виходу з під контролю системи фінансового моніторингу є можливим через низку внутрішніх вад притаманних системі фінансового моніторингу. Частково зарадити цій проблемі можна завдяки використанню сучасних інформаційних технологій [14], що має дещо підвищити ефективність системи фінансового моніторингу. Проте, остаточне розв’язання даної проблеми є неможливим.

Іншим потенційним механізмом виходу з під контролю системи фінансового моніторингу може бути використання загально прийнятого замінника офіційної грошової одиниці.

У випадку безготівкового суспільства, якщо продаж заборонених товарів чи надання заборонених послуг носить епізодичний характер, сторони легко можуть обійтися без використання грошей в будь-якій формі, вдаючись до бартеру. Наприклад, чиновник, що пропонує корупційні послуги може охоче прийняти в якості оплати його послуг дорогий автомобіль чи коштовності які він зможе подарувати дружині чи коханці. У випадку ж продажу заборонених товарів та послуг на регулярній основі, продавцю було б зручніше у якості оплати проданих товарів отримувати щось, що легко може бути обміняне на інші товари, тобто замінник офіційної грошової одиниці.

Використання загально прийнятого замінника офіційної грошової одиниці є не таким вже екзотичним явищем як може здаватися на перший погляд. Так, в періоди системних економічних криз, що супроводжувалися високими темпами інфляції та падінням довіри до національної грошової одиниці, люди дуже часто вдавалися до використання замінників національної грошової одиниці. Найчастіше у якості подібного замінника виступала іноземна валюта, що викликала більшу довіру у місцевого населення. Проте подібний вибір не є обов'язковим. Так, багато хто пам'ятає, що на початку перехідного періоду (від планової до ринкової економіки) вирішити проблему з краном, що не працює найлегше було за допомогою пляшки горілки. Тому, в залежності від обставин, функції замінника офіційної грошової одиниці може виконувати надзвичайно широкий спектр товарів. Вибір суспільством загальноприйнятого замінника офіційної грошової одиниці буде залежати від двох чинників. По-перше, від стану економіки та середнього рівня доходу: чим гірше стан економіки тим більша імовірність того, що замінником грошей будуть виступати предмети побуту та повсякденного використання. Наприклад, в часи тотального дефіциту для людей значно більшу цінність складали не гроші, а дефіцитні товари. По-друге, від вартості одиниці забороненого товару чи послуги. Так, цілком очевидно, що розплатитися з корумпованим чиновником, що відповідає за виріб підрядника для будівництва важливого інфраструктурного об'єкта, великою кількістю пляшок горілки буде надзвичайно незручно.

Ефективність даного механізму виходу з під контролю системи фінансового моніторингу, в першу чергу, буде визначатися тим наскільки поширеним є даний замінник офіційної грошової одиниці, а саме: чим більш поширеним є даний замінник офіційної грошової одиниці, тим рідше продавцю заборонених товарів та послуг доведеться стикатися з необхідністю конвертувати даний замінних в офіційні грошові одиниці, а відтак й потрапляти в поле зору системи фінансового моніторингу.

Останнім з виділених нами механізмів виходу з під контролю системи фінансового моніторингу є використання незаконних доходів для купівлі товарів на тіньовому ринку. Незалежно від того, що використовується виробниками забороненого товару – замінник офіційної грошової одиниці чи простий бартер – наявність потужного тіньового сектору економіки дозволяє даним виробникам звести кількість небезпечних фінансових операцій до мінімуму. Ефективність використання незаконних доходів для купівлі товарів на тіньовому ринку, як засіб виходу з під контролю системи фінансового моніторингу, залежить переважно від обсягів тіньового ринку: чим більшим є тіньовий сектор економіки, тим вище ймовірність того, що все необхідне для виробництва забороненого товару, а також все необхідне для задоволення власних потреб, виробник забороненого товару з легкістю зможе

придбати на тіньовому ринку взагалі не стикаючись з системою фінансового моніторингу.

Чи будуть невловимими злочинці, що застосовуватимуть розглянуті вище методи виходу з під контролю системи фінансового моніторингу? Очевидно, що ні. Відповідні злочинці можуть бути викриті, з різним ступенем складності, завдяки таким оперативно-розшуковим заходам, як: контрольовані закупки та поставки, конфіденційне співробітництво, зняття інформації з каналів зв'язку, оперативне маркування предметів та речовин та багатьох інших заходів [15; 16]. Тобто всіх тих заходів, що використовувались правоохоронцями ще до запровадження системи фінансового моніторингу. Єдине, що робить застосування злочинцями механізмів виходу з під контролю системи фінансового моніторингу, це позбавлення сенсу використання даної системи. Не будучи в силах зупинити сам процес відмивання брудних грошей та, що найголовніше, не будучи спроможною припинити неприйнятну для суспільства діяльність, що забезпечує злочинцям надходження потоку брудних грошей, система фінансового моніторингу перетворюється на набір непотрібних, позбавлених сенсу бюрократичних процедур, що суттєво підвищують рівень трансакційних витрат бюрократичних процедур для підприємців та пересічних громадян, та вимагають значних витрат на утримання відповідного бюрократичного апарату.

Висновки. Очевидно, що наведений в даній статті перелік варіантів виходу з під контролю системи фінансового моніторингу не є вичерпним. Він лише демонструє основну ваду системи фінансового моніторингу – її негнучкість та нездатність ефективно протидіяти новим, раніше невідомим, схемам відмивання брудних грошей. Так, кожен з розглянутих варіантів виходу з під контролю системи фінансового моніторингу може бути надійно перекритий завдяки встановленню додаткових правил та механізмів контролю. Проте не слід недооцінювати вигадливість ділків, що займаються відмиванням брудних грошей. Багатьом з них довелося витратити немало часу для розробки злочинних схем, що дозволяють отримати ці брудні гроші, тому розробка додаткових схем виходу з під контролю системи фінансового моніторингу не буде для них нездоланною перепоною. Рано чи пізно, кожна з цих схем буде виявлена та перекрита завдяки внесенню зміни до формальних правил фінансового моніторингу та створенню додаткових механізмів контролю в системі фінансового моніторингу. Але, поки відповідна схема не буде виявлена, вона буде надійно працювати на користь свого винахідника, а після її перекриття, на її місце прийде інша схема. Якщо вдатися до старої аналогії, то сподівання на систему фінансового моніторингу можна порівняти з вичерпуванням води з пробитого човна замість спроби залатати пробоїну.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Argentiero A., Bagella M., Busato F. Money laundering in a two-sector model: using theory for measurement. *European Journal of Law and Economics*. 2008. Vol. 26. № 3. P. 341–359.

2. Barone R. Home sweet home, how money laundering pollutes the real estate market: an agent based model. *Journal of Economic Interaction and Coordination*. 2023. Vol. 18. № 4. P. 779–806.

3. Masciandaro D. Money Laundering: the Economics of Regulation. *European Journal of Law and Economics*. 1999. Vol. 7. № 3. P. 225–240.

4. D'Avino C. Money laundering and AML regulatory and judicial system regimes: investigation of FinCEN files. *European Journal of Law and Economics.* 2023. Vol. 55. № 2. P. 195–223.

5. Олешко А.А. Інноваційні тенденції розвитку безготівкової економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 10. С. 22–25.

6. Skreb M., Khvedchuk K. Cashless Society and de-Dollarization in Ukraine. What is Missing from Present Discussions? *Visnyk of the National Bank of Ukraine.* 2016. Is. 238. P. 6–12.

7. Bruno B., Faggini M. The cashless man: do preferences matter? *Journal of Evolutionary Economics*. 2022. Vol. 32. № 5. P. 1525–1544.

8. Fujiki H. The use of noncash payment methods for regular payments and the household demand for cash: evidence from Japan. *The Japanese Economic Review*. 2020. Vol. 71. № 4. P. 719–765.

9. Anaza N.A., Bennett D.H.S., Andonova Y. et al. DPS 2.0: on the road to a cashless society. *Marketing Letters*. 2022. Vol. 33. № 4. P. 693–704.

10. Chang W.L., Chen L.M., Hashimoto T. Cashless Japan: Unlocking Influential Risk on Mobile Payment Service. *Information Systems Frontiers*. 2022. Vol. 24. № 5. P. 1515–1528.

11. Волоснікова Н.М., Максименко Я.А., Сержанов В.В., Абрамов Ф.В. Напів формальні правила, як чинник динаміки ефективності формальних правил фінансового моніторингу. *Бізнес Інформ*. 2023. № 1. С. 12–17.

12. Волоснікова Н.М., Сержанов В.В., Абрамов Ф.В. Попередження корупції в системі фінансового моніторингу: інституційний підхід. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Випуск 4(04). С. 3–8.

13. Сержанов В.В., Максименко Я.А., Абрамов Ф.В. Ефективність формальних правил фінансового моніторингу. *Держава та регіони*. 2022. № 3 (126). С. 10–15.

14. Сухолов Е. Інституційні чинники ефективності системи фінансового моніторингу. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 7 (07). С. 125–130.

15. Білецький В.О. Оперативно-розшукова діяльність як наукова категорія та вид діяльності правоохоронних органів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 14. С. 141–144.

16. Тіхонов С.В., Василинчук В.І. Стадії оперативно-розшукової діяльності. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2022. Т. 9–10. С. 37–44.

REFERENCES:

1. Argentiero A., Bagella, M., Busato F. (2008) Money laundering in a two-sector model: using theory for measurement. *European Journal of Law and Economics*, vol. 26, no. 3, pp. 341–359.

2. Barone R. (2023) Home sweet home, how money laundering pollutes the real estate market: an agent based model. *Journal of Economic Interaction and Coordination*, vol. 18, no. 4, pp. 779–806.

3. Masciandaro D. (1999) Money Laundering: the Economics of Regulation. *European Journal of Law and Economics*, vol. 7, no. 3, pp. 225–240.

4. D'Avino C. (2023) Money laundering and AML regulatory and judicial system regimes: investigation of FinCEN files. *European Journal of Law and Economics*, vol. 55, no. 2, pp. 195–223.

5. Oleshko A.A. (2018) Innovatsiyni tendentsiyi rozvytku bez·hotivkovoyi ekonomiky [Innovative trends in the development of cashless economy]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 10, pp. 22–25.

6. Skreb M., Khvedchuk K. (2016) Cashless Society and de-Dollarization in Ukraine. What is Missing from Present Discussions? *Visnyk of the National Bank of Ukraine*, vol. 238, pp. 6–12.

7. Bruno B., Faggini M. (2022) The cashless man: do preferences matter? *Journal of Evolutionary Economics*, vol. 32, no. 5, pp. 1525–1544.

8. Fujiki H. (2020) The use of noncash payment methods for regular payments and the household demand for cash: evidence from Japan. *The Japanese Economic Review*, vol. 71, no. 4, pp. 719–765.

9. Anaza N.A., Bennett D.H.S., Andonova Y. et al. (2022) DPS 2.0: on the road to a cashless society. *Marketing Letters*, vol. 33, no. 4, pp. 693–704.

10. Chang W.L., Chen L.M., Hashimoto T. (2022) Cashless Japan: Unlocking Influential Risk on Mobile Payment Service. *Information Systems Frontiers*, vol. 24, no. 5, pp. 1515–1528.

11. Volosnikova N.M., Maksimenko Y.A., Serzhanov V.V., Abramov F.V. (2023) Napiv formalni pravyla, yak chynnyk dynamiky efektyvnosti formal'nykh pravyl finansovoho monitorynhu [Semi-formal rules as a factor in the dynamics of the effectiveness of formal financial monitoring rules]. *Biznes Inform*, no. 1, pp. 12–17.

12. Volosnikova N.M., Serzhanov V.V., Abramov F.V. (2023) Poperedzhennya koruptsiyi v systemi finansovoho monitorynhu: instytutsiynyy pidkhid [Preventing corruption in the financial monitoring system: an institutional approach]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, no. 4(04), pp. 3–8.

13. Serzhanov V.V., Maksymenko Ya.A., Abramov F.V. (2022) Efektyvnist' formal'nykh pravyl finansovoho monitorynhu [Effectiveness of formal rules of financial monitoring]. *Derzhava ta rehiony*, no. 3 (126), pp. 10–15.

14. Sukholov E. (2023) Instytutsiyni chynnyky efektyvnosti systemy finansovoho monitorynhu [Institutional factors of the effectiveness of the financial monitoring system]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, no. 7 (07), pp. 125–130.

15. Biletskyy V.O. (2013) Operatyvno-rozshukova diyal'nist' yak naukova katehoriya ta vyd diyalnosti pravookhoronnykh orhaniv [Operative investigative activity as a scientific category and type of activity of law enforcement agencies]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 14, pp. 141–144.

16. Tikhonov S.V., Vasylynchuk V.I. (2022) Stadiyi operatyvno-rozshukovoyi diyal'nosti [Stages of operative and search activity]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, vol. 9–10, pp. 37–44.